

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення правил охорони водних ресурсів та режимів водоохоронних зон

1. Обґрунтування необхідності прийняття проєкту Закону

Водні ресурси України є важливим складником національного багатства та основними джерелами забезпечення життєдіяльності населення, промисловості й сільського господарства. Проте протягом тривалого часу показники якості поверхневих та підземних вод стрімко погіршуються через надмірне антропогенне навантаження, систематичний скид неочищених стічних вод, неконтрольовану забудову та розорювання прибережних захисних смуг.

Однією з ключових причин масових порушень водного законодавства є застаріла система санкцій та неспівмірність розмірів штрафів із нанесеною довкіллю шкодою, зокрема:

Чинні санкції за ст. 59 («Порушення правил охорони водних ресурсів») та за ст. 60 («Порушення правил водокористування») Кодексу України про адміністративні правопорушення у вигляді накладення штрафів на порушників у розмірі три - сім неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для фізичних осіб (51–119 грн) та п'ять – вісім для посадових осіб (85–136 грн), втратили будь-яку превентивну та виховну функцію. Для підприємств-порушників або окремих осіб сплатити мінімальний штраф виявилося значно вигіднішим, ніж інвестувати у будівництво чи модернізацію очисних споруд та дотримуватися водоохоронних обмежень.

Діюче адміністративне законодавство не враховує у якості платників штрафів фізичних осіб-підприємців (ФОП), а також не містить підвищених санкцій за повторність порушень або за скиди стічних вод без дозвільних документів.

Недостатній важіль кримінального покарання: ст. 242 («Порушення правил охорони вод») Кримінального кодексу України передбачає штраф від однієї тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за порушення вимог частини першої статті і не передбачає фінансового покарання у вигляді штрафу за порушення вимог частини другої (за винятком обмеження чи позбавлення волі до 5 років), що обмежує суди у застосуванні гнучких та суворих заходів покарання за масове отруєння водойм або загибель живої природи.

Необхідність термінового прийняття даного законопроєкту підтверджується такими аналітичними та статистичними даними:

Масштабність екологічних правопорушень: за даними Державної екологічної інспекції України, щорічно фіксуються тисячі порушень природоохоронного законодавства (зокрема, понад 15,1 тис. складених протоколів за 2024 рік). При цьому середня сума стягненого штрафу за один

протокол складала лише близько 200–300 грн, що вказує на критично низький рівень адміністративного тиску на суб'єктів правопорушень.

Збитки водним ресурсам: сума нарахованих збитків, завданих водним об'єктам внаслідок скиду стічних вод, забруднення річок та порушення режимів господарювання, щорічно обчислюється мільярдами гривень, тоді як загальний обсяг зібраних штрафів становить лише кілька мільйонів гривень. Це вказує на суттєву некорельованість адміністративної відповідальності з реальним масштабом шкоди.

Систематичне незаконне скидання стічних вод: за оцінками експертів та правоохоронних органів, значний відсоток підприємств діє або за застарілими дозволами, або з постійним перевищенням установлених лімітів та гранично допустимих скидів.

2. Цілі та завдання проєкту Закону

Основною метою законопроєкту є посилення екологічної безпеки держави шляхом суттєвого підвищення розмірів штрафних санкцій, розширення кола суб'єктів відповідальності (включення фізичних осіб-підприємців (ФОП)), запровадження відповідальності за повторне вчинення порушень та уточнення складів злочинів за порушення правил охорони вод.

3. Загальна характеристика і основні положення проєкту Закону

Проєкт Закону передбачає внесення відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та Кримінального кодексу України (КК України), якими:

Оновлюється диспозиція статті 59 Кодексу України про адміністративні правопорушення шляхом конкретизації складу правопорушень, зокрема в частині недотримання умов дозволу на спеціальне водокористування, скидання неочищених стічних вод без отримання відповідного дозволу або з порушенням встановлених лімітів. За вчинення зазначених діянь посилюється адміністративна відповідальність: для громадян передбачено стягнення у розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, для посадових осіб та фізичних осіб-підприємців - від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Водночас запроваджується кваліфікована ознака - повторність вчинення правопорушення протягом року, що тягне за собою накладення штрафу до семи тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення.

Передбачаються штрафи за недотримання обмежень господарювання, розорювання земель, будівництво, улаштування сміттєзвалищ у межах водоохоронних зонах та прибережних захисних смугах у розмірі від трьохсот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для громадян та від однієї тисячі п'ятисот до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для посадових осіб і фізичних осіб-підприємців (нова

редакція статті 60 («Порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та прибережних захисних смугах») КУпАП у редакції законопроекту).

З метою гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу в частині виконання вимог Директиви 2008/99/ЄС про охорону навколишнього середовища за допомогою кримінального права, пропонується криміналізувати діяння, що полягають у систематичному незаконному скиданні неочищених стічних вод у значних обсягах, а також суттєво посилити кримінальну відповідальність за порушення правил охорони вод (зміни до статті 242 Кримінального кодексу України), зокрема:

- у частині першій статті, суму штрафу збільшено до розміру від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також встановлено альтернативне покарання для винних осіб у вигляді обмеження волі на строк до 5 років;

- частину другу статті пропонується викласти в новій редакції, передбачивши посилену кримінальну відповідальність за діяння, що спричинили тяжкі наслідки у вигляді масового захворювання людей або масової загибелі об'єктів живої природи. Санкцію цієї норми пропонується встановити у вигляді штрафу від восьми тисяч до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від трьох до восьми років, з обов'язковим позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Основними нормативно-правовими актами в даній сфері правового регулювання є Конституція України, Водний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», інші нормативно-правові акти.

5. Фінансово-економічне обґрунтування проєкту Закону

Реалізація положень проєкту Закону не потребує додаткових витрат із Державного та місцевих бюджетів України. Натомість його прийняття сприятиме додатковим надходженням до держбюджету за рахунок суттєвого підвищення розмірів адміністративних штрафів та кримінально-правових санкцій у вигляді штрафу, які будуть застосовуватись до порушників.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття проєкту Закону

Прийняття проєкту Закону сприятиме суттєвому підвищенню ефективності державного захисту водних ресурсів України та призведе до:

- зменшення обсягів скидання неочищених стічних вод, збереження природного стану поверхневих і підземних вод, а також недопущення деградації екосистем у межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг;
- посилення превентивного ефекту від застосування адміністративних та кримінальних санкцій, що стримуватиме суб'єктів господарювання та громадян від вчинення правопорушень у сфері охорони вод;
- додаткових надходжень до бюджетів усіх рівнів за рахунок стягнення збільшених розмірів штрафних санкцій;
- гармонізації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС у сфері захисту та відновлення водних ресурсів.

Народні депутати України

С.В. Кузьмініх та інші

